

Ethical Justifiability of Filtering Social Media in Iran

Mehdi Azizi *

LLM, Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Ali Abedi Renani

Assistant Professor, Department of Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Ali Esmaeili Ardakani

Academic Faculty Member, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Introduction

Virtual social networks play a crucial role in contemporary human life, offering numerous capabilities at a low cost. These platforms create technical features and possibilities of action, thus providing both opportunities and threats to their users. The policy of filtering social media has been implementing for over two decades in Iran. However, it has faced significant criticism. As an applied inquiry, the current study explored the ethical justification of filtering social media, emphasizing the importance of ethics in policymaking. Ethical considerations can actually make policies more acceptable to the public and less costly to implement. In this respect, the study aimed to investigate the ethical justification of social media restrictions from

* Corresponding Author: azizi.m1954@gmail.com

How to Cite: Azizi, M., Abedi Renani, A., Esmaeili Ardakani, A, (2024), "Ethical Justifiability of Filtering Social Media in Iran", *Political Strategic Studies*, 13(50), 49-86. Doi: [10.22054/QPSS.2024.75941.3313](https://doi.org/10.22054/QPSS.2024.75941.3313)

the user's perspective, and to provide solutions for increasing acceptance of filtering policies and mitigating their adverse consequences. The study sought to answer the following question: What are the reactions and moral perspectives of social media users in Iran regarding filtering policy?

Literature Review

There are several studies concerned with the social media control. For instance, Segura (2018) focused on how the current use of social media, particularly Facebook, functions as a community for public dialogue, which can be considered a key component of human rights. She argues that the public sphere relies on civic participation, but content moderation policies by platform owners disrupt this concept. Rosa (2022) contends that democratic political concepts are implicitly or explicitly based on an efficient arena for the formation of public opinion within a relevant media space. Therefore, social network policies must establish a reliable connection with the processes of public will formation. Spinello (2006) analyzed the costs, damages, and ethical issues of the Internet and cyberspace. He opposes direct government intervention, arguing that institutions such as schools, families, kindergartens, and libraries should replace the government in controlling immoral content. In his M.A. thesis, MovahhedAmjad (2013) examined the issue of filtering from the perspective of Islamic jurisprudence and Sharia. According to him, the necessity of filtering is relative, being appropriate for some but not for others. In an article titled "Filtering and the Problem of Ethical Conflict," Shahriari and Rahmati (2016) explored the duties of users and the government regarding filtering. They discussed several key dichotomies such as protecting privacy vs. doing good to others, or punishing wrongdoers vs. not punishing the innocent.

Materials and Methods

The study used the library research and fieldwork to collect the data. A descriptive method was employed for the library research, while interviews were used for fieldwork activities. The relevant data was collected through semistructured interviews with active users of social media. To formulate the interview questions, evidence was gathered from the speeches and interviews by highranking proponents of filtering in the country. The content was categorized into six criteria: belief, political security, societal security, public morality and modesty, economic security, and law and order. Each criterion was then assigned a main question in the interview, with the questions being largely standardized. Initially, interviewees were asked about their personal characteristics, including age, marital status, education, and internet usage. Following this, approximately 14 questions were posed based on the six criteria. Theoretical saturation was achieved after conducting 25 interviews. Then, the data was analyzed using a qualitative and inductive approach.

Concerning the theoretical framework, the study used liberal theories of public justification that favor public reason, along with the idea of the common good advocated by communitarism. To avoid bias, the research took into account two important perspectives on mandatory laws. The first emphasizes individual rights and the necessity of justification before coercion, a viewpoint represented by liberals who advocate for common reason. The second perspective is rooted in communitarism, which prioritizes the common good and asserts that the government can limit certain individual rights to secure or preserve the common good. The ethicality of filtering media content is based on the theory of common good endorsed by communitarism, while considering it unethical aligns with the liberal idea of common reason.

Results and Discussion

In the fieldwork phase, indepth interviews were conducted with several students from Allameh Tabataba'i University. According to the results,

the vast majority of respondents did not consider the filtering policy to be ethical, based on the modern ethical approach that assesses the morality of actions by their correctness. Regarding the impact of providing filtering evidence to users, some respondents reported a slight influence on their opinions, which highlights the role and effect of persuasion. The respondents identified several points of conflict between ethical standards and filtering, including the lack of justification and persuasion, violation of individual rights and human dignity, harm to personal interests, ineffectiveness and impracticality, potential for violation and corruption, inequitable access to cyberspace resources, unfairness, and a weakening of integrity and transparency.

Conclusion

Based on the results and discussion, the study concluded with several practical suggestions to mitigate the consequences of filtering. It emphasized the need for a systematic educational program to familiarize users with cyberspace, focusing on education and training. Building a culture among users is seen as essential, alongside using limited and smart filtering methods. The study also recommended that control of cyberspace be handed over to families, and suggested shifting the government's perspective from a threat-oriented approach to social media to one that focuses on opportunities. Additionally, authorities should adhere to the same restrictions placed on messengers, and there should be transparency regarding profit motives in filtering, such as rents from selling filter breakers. The interests and livelihood of users in cyberspace should be considered, and a long-term plan needs to be developed to create high-quality and secure indigenous messaging platforms.

Keywords: Ethical Justifiability, Public Sphere, Social Media, Filtering, Public Reason.

توجیه‌پذیری اخلاقی فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی در ایران

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مهدی عزیزی*

استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

علی عابدی رنانی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

علی اسمعیلی اردکانی

چکیده

شبکه‌های اجتماعی مجازی در زندگی امروز بشر دارای اهمیت و نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای هستند. این رسانه‌ها با توجه به شرایط فنی و امکان کنشگری که برای مخاطبین خود بوجود می‌آورند، قابلیت ایجاد فرصت و تهدید را بصورت همزمان برای کاربران خود ایجاد می‌کنند. در ایران سیاست فیلترینگ همواره مورد نقدهای جدی قرار گرفته است. این پژوهش کاربردی با توجه به اهمیت نقش اخلاق در سیاستگذاری که می‌تواند ضمن سهولت پذیرش توسط مردم باعث کم‌هزینه‌تر شدن سیاستگذاری گردد به بررسی توجیه‌پذیری اخلاقی فیلترینگ در شبکه‌های اجتماعی می‌پردازد. روش گردآوری داده‌های این پژوهش تلفیقی از روش کتابخانه‌ای و میدانی است. مطابق یافته‌های این پژوهش اکثریت مطلق مخاطبین، سیاست فیلترینگ را اخلاقی نمی‌دانند. مطابق نظر مخاطبین، فیلترینگ در محورهای ذیل با موازین اخلاقی در تعارض است: عدم توجیه و اقناع‌سازی مردم، تضییع حق فردی و کرامت انسانی، آسیب به منافع مردم، بی‌نتیجه و غیر کاربردی بودن، زمینه‌سازی تخلف و فساد، بی‌عدالتی در دسترسی به امکانات فضای مجازی، غیرمنصفانه بودن و تضعیف صداقت و شفافیت. در نهایت نیز پیشنهادها کاربردی برای کاهش تبعات فیلترینگ ارائه می‌شود.

واژگان کلیدی: توجیه‌پذیری اخلاقی، حوزه عمومی، شبکه‌های اجتماعی، فیلترینگ، عقل عمومی.

مقدمه و بیان مسئله

امروزه و در عصر مدرن، شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان بخشی مهم از زندگی بشری، تأثیرات گوناگونی در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی دارند. در اهمیت شبکه‌های اجتماعی همین بس که در دهه‌های اخیر با انقلاب ارتباطات، رسانه‌های اجتماعی با به چالش کشیدن رسانه‌های جمعی همچون تلویزیون، رادیو و مطبوعات؛ گوی سبقت را از آنها ربوده‌اند به طوری که رشد جذب مخاطب در این رسانه‌ها نسبت به رسانه‌های جمعی بیشتر است. مبنای رسانه‌های اجتماعی برخلاف نسل قدیمی تر وب بر تعامل و دیالوگ به‌جای مونولوگ بنا شده است. تصور زندگی بدون این شبکه‌های اجتماعی بسیار دشوار به نظر می‌رسد (بیات، ۱۳۹۸: ۱۳۱ و ۱۳۰).

رسانه‌های اجتماعی، فناوری‌های مبتنی بر وب هستند که خدمات برخط (آنلاین)، سکوها یا سایت‌هایی را شامل می‌شوند که افراد نظرات و علاقه‌مندی‌های خود را در آنها بیان کرده و با دیگران به اشتراک می‌گذارند و امکان کنشگری مخاطبین خود را فراهم می‌نمایند (ضیایی پرور، ۱۳۹۲: ۳۳). رسانه‌های اجتماعی از نمودهای حوزه عمومی مجازی هستند. در حوزه عمومی افراد می‌توانند در فضای آزاد و بدون اجبار به تبادل نظر، گفتگو و مفاهمه پردازند. دولت‌ها مطابق ارزش‌های خود بر برخی محتواها با مضامین مستهجن، خشونت، تروریسم، گروه‌های اپوزیسیون و یا سایر مواردی که تهدیدکننده حاکمیت آنهاست دست به فیلترینگ می‌زنند. موضوع فیلترینگ یکی از موضوعاتی است که امروزه در جامعه ما عرصه چالش بین کاربران و فعالان سیاسی، مدنی و اجتماعی از یک سوی و سیاستگذاران و حکمرانان و مدافعین آنها از سوی دیگر شده است. سیاست‌های همچون کاهش سرعت اینترنت بعنوان نوعی فیلترینگ غیرمستقیم و همچنین طرح صیانت^۱ زمینه‌ساز نگرانی و نارضایتی جدی شهروندان از محدودیت‌های ایجاد شده در مسیر چرخش آزاد اطلاعات شده است.

۱. طرح صیانت از کاربران در فضای مجازی در تیرماه ۱۴۰۰، توسط کمیسیون فرهنگی مجلس در دستور کار قرار گرفت. هدف آن نیز ساماندهی پیام‌رسان‌های اجتماعی و رفع خلاءهای قانونی در حقوق کاربران مجازی و همچنین حمایت از تولیدات داخلی اعلام شد. در تاریخ ۳ اسفند ۱۴۰۰ کمیسیون مشترک مجلس شورای اسلامی کلیات این طرح را با ۱۸ رای موافق کلیات به تصویب رساند.

موضوع شبکه‌های اجتماعی از جهات مختلفی بررسی شده لیکن مطالعه این موضوع از منظر اخلاقی کمتر مورد نظر قرار گرفته است. اینکه آیا فیلترینگ و ایجاد محدودیت در استفاده از شبکه‌های اجتماعی از نظر کاربران، مطابق با موازین اخلاقی می‌باشد یا خیر مورد توجه نبوده است. نکته مهم دیگر نقش سیاستگذاری حکمرانان در نگرش اخلاقی کاربران است. این موضوع که سیاست فیلترینگ را به چه شکلی می‌توان تبیین نمود که برای کاربران قابل قبول تر باشد و ارائه توجیحات و ادله حامیان فیلترینگ تا چه میزانی می‌تواند باعث افزایش همراهی و کاهش نارضایتی کاربران گردد. این پژوهش از منظر اخلاقی و هنجاری به سیاستگذاری در حوزه عمومی مجازی و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی می‌پردازد. این پژوهش پژوهشی تلفیقی و میان رشته‌ای بین حوزه‌های فلسفه اخلاق، علوم سیاسی و سیاست‌گذاری عمومی است. اخلاق‌سنجی سیاست‌ها از دو جهت اهمیت دارد: اول اینکه رعایت اخلاق خود ارزش ذاتی داشته و مطابق کرامت ذاتی انسان می‌باشد و دوم موجب کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها می‌شود. حاکمیت اخلاق در فرهنگ سازمانی، نقش مهمی در تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها و نقش مؤثری در افزایش کارایی و اثربخشی سازمان‌ها دارد (جعفری نیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۳).

هدف اصلی این پژوهش بررسی توجیه‌پذیری اخلاقی محدودیت‌های شبکه‌های اجتماعی از منظر کاربران و همچنین ارائه راهکارهایی جهت پذیرش و مشروعیت بیشتر سیاست‌های فیلترینگ و کاستن از تبعات ناشی از آن است. پرسش اصلی پژوهش این است که واکنش و دیدگاه اخلاقی کاربران شبکه‌های اجتماعی در ایران به سیاست فیلترینگ چیست؟ پرسش فرعی این است که آیا سیاست‌های اعلامی دولتی نقشی در تغییر نگرش اخلاقی آنها داشته است یا خیر؟ به دلیل کیفی و اکتشافی بودن روش تحقیق و تلاش برای حفظ بی‌طرفی، تا حد ممکن از بیان فرضیه خودداری می‌شود.

پیشینه تحقیق

در مورد اخلاق‌سنجی فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی، پژوهش‌های بسیار محدودی انجام گرفته است و این کمبودها در عرصه بررسی میدانی موضوع، بیشتر احساس می‌گردد. به همین علت، این پژوهش از روش میدانی در کنار مطالعات کتابخانه‌ای استفاده کرده است.

سگورا در پایان‌نامه دکتری خود با عنوان «تهدیدات معاصر حقوق بشر در حوزه عمومی آنلاین؛ مطالعه موردی فیسبوک»، به چگونگی استفاده از رسانه‌های اجتماعی به عنوان محل گفتگوی عمومی و یکی از مولفه‌های کلیدی حقوق بشر پرداخته است. وی فیس‌بوک را به عنوان نمونه‌ای از یک رسانه اجتماعی اصلی می‌داند که در سطح جهانی برای بحث عمومی استفاده می‌شود. سگورا با اتکا به مفهوم حوزه عمومی هابرماس، ماهیت حوزه عمومی در فضای آنلاین را بررسی کرده و بر این نظر است که حوزه عمومی مبتنی بر مشارکت مدنی می‌باشد، اما سیاست‌های تعدیل محتوا توسط صاحبان سکوها این ایده را مختل می‌سازد (Segura, 2018).

هارتموت روسا بر این نظر است تلقی دموکراتیک از سیاست به طور ضمنی یا صریح بر عرصه‌ای کارآمد برای شکل‌گیری افکار عمومی در یک فضای رسانه‌ای مرتبط استوار است. بنابراین، سیاست‌گذاری شبکه‌های اجتماعی مستلزم ارتباط قابل اعتماد با فرآیندهای شکل‌گیری اراده عمومی است. وی با بهره‌گیری از حوزه عمومی هابرماس، پیامد محدودیت‌های ارتباطات و رسانه‌های اجتماعی را تحلیل می‌کند (Rosa, 2022).

استاب و تیل در مقاله «رسانه‌های اجتماعی و تحول ساختاری دیجیتال حوزه عمومی» به بررسی این پرسش می‌پردازند که چگونه می‌توان رسانه‌های اجتماعی را با توجه به دگرگونی‌های ساختاری صورت گرفته در حوزه عمومی درک کرد؟ آنها برای پاسخ به این پرسش مبانی سیاسی اقتصادی را به عنوان مبنایی برای تجزیه و تحلیل دگرگونی حوزه عمومی در نظر می‌گیرند و بدین واسطه به دنبال ایجاد یک ارتباط مشخص بین کنترل دیجیتالی رسانه‌های اجتماعی و تاثیر آن بر رفتار مخاطبان این رسانه‌ها هستند (Staab & Thiel, 2022).

ریچارد اسپینلو (۲۰۰۶) هزینه‌ها، آسیب‌ها و مسائل اخلاقی اینترنت و فضای مجازی را تحلیل کرده است. پیش‌فرض اصلی اسپینلو در اخلاق این است که اخلاق، عام و جهان‌شمول است. او معتقد است در فضای مجازی چهار عامل محدودگر و نیروی تنظیم‌کننده وجود دارد: قوانین، بازار، کدهای نرم‌افزاری و هنجارها. اما او معتقد است جای اخلاق به خوبی در میان این عوامل چهارگانه مشخص نیست. از نظر اسپینلو، اصل اساسی در اخلاق این است: تحقق تمام و کمال انسانیت؛ تحقق اصل انسانیت در همگان و

در همه جوامع؛ همان چیزی که می‌توان آن را سعادت یا شکوفایی انسانی نامید. او با رویکرد مداخله مستقیم دولت مخالف و معتقد است نهادهایی چون مدرسه، خانواده، مهد کودک و کتابخانه جانشین دولت در کنترل محتواهای غیراخلاقی شوند. به نظر او حق داشتن حریم خصوصی یک خیر ابراری است که از دیگر خیرات بنیادین در زیست انسانی از قبیل دوستی، امنیت و آزادی حفاظت می‌کند.

محمد علی موحد امجد (۱۳۹۱) در پایان نامه‌ای با عنوان «اینترنت، محدودیت‌ها (Filtering) و چالش‌ها از منظر فقه و حقوق» با نگاه فقهی و مذهبی به موضوع فیلترینگ پرداخته و نتیجه گرفته است که لزوم و یا عدم لزوم فیلترینگ از منظر فقهی بصورت نسبی می‌باشد و می‌تواند برای برخی مناسب و برخی نامناسب باشد.

شهریاری و رحمتی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی»، به وظایف کاربران و حاکمیت در خصوص موضوع فیلترینگ می‌پردازد و دوگانه‌هایی همچون حفظ حریم خصوصی و خیر رساندن به دیگران، مجازات خطاکار و عدم تنبیه بیگناه، حفظ حقوق شهروندان و حفظ حقوق بیت‌المال و ... را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین به چستی تراحم و تاثیر آن بر فضای سایبری و منشا الزام اخلاق در آن پرداخته است.

شهریاری و رحمتی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش در فضای مجازی» هدف فیلترینگ یا پالایش محتوا را پیشگیری از نقض اخلاق در فضای مجازی می‌داند و این را مستلزم آشنایی و آگاهی همه مرتبطان فیلترینگ با تکالیف خود می‌داند و مهمترین وظایف شهروندان و نهادهای حکومتی درباره فیلترینگ را تشریح می‌نمایند.

نصراللهی (۱۳۹۸) در مقاله «صورت‌بندی مسائل شیوه پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در ایران» با استفاده از روش میدانی (مصاحبه)، مشکل فیلترینگ در ایران را متمرکز بودن و حاکمیتی بودن آن می‌داند. وی مهمترین علل پیدایش چنین فیلترینگی که حاوی نواقصی همچون یکسان‌انگاری کاربران، پراشتباه بودن، تخلف از قانون، سلیقه‌گرایی، حداکثر بودن امکان دور زدن فیلترینگ (از طریق فیلتر شکن‌ها)، تهدیدانگاری فضای مجازی، یکه‌تازی آن در سالم‌سازی فضای مجازی و سیاست‌زدگی

حاکم بر آن می‌داند. به نظر وی، چنین فیلترینگی دارای تبعات جدی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی است.

اسدی و بابازاده مقدم (۱۳۹۶) در مقاله «اصول فیلترینگ پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی» ضمن تاکید بر گریزناپذیری فیلترینگ محتواهای غیرقانونی، مواردی را در جهت آزادی بیان و دسترسی آزاد به اطلاعات را مطرح می‌نمایند: حکومت از ورود در مبحث فیلترینگ بصورت مستقیم خودداری نماید، انجام فیلترینگ بصورت شفاف و از انجام آن بدون متابعت قانون و بصوت پنهانی و بدون نظارت عمومی اجتناب شود که در غیر این صورت این موضوع زمینه‌ساز سوء استفاده از قدرت و آزادی بیان در جامعه می‌شود؛ مجریان و کاربران باید ضمن آموزش‌های لازم، اطلاعات دقیقی از اهداف فیلترینگ و محدودیت‌های ناشی از آن کسب نمایند.

وجه تمایز مقاله با منابع فوق این است که در این پژوهش بصورت میدانی و از طریق مصاحبه به اخلاق‌سنجی فیلترینگ در بین کاربران فعال حوزه فضای مجازی پرداخته می‌شود و در هنگام مصاحبه با مخاطبین کاربران شبکه‌های اجتماعی، دلایل موافقین فیلترینگ که به نوعی بانیان فکری آن نیز هستند ارائه شده است که این عمل در اصطلاح ایده‌ال‌سازی نام دارد که در واقع یکی از راهکارهای نظریات توجیه عمومی لیبرالیسم عقل عمومی است و پژوهش میدانی و شیوه‌های استفاده شده در آن در پژوهش‌های مرتبط با این حوزه تاکنون انجام نشده است.

تعریف مفاهیم

اخلاق

اخلاق از ریشه خلق و در لغت به معنای سنجیه است که می‌تواند بار معنایی مثبت و منفی داشته باشد. به تعبیر فیض کاشانی، اخلاق ملکات و حالات استوار در جان انسانی است که منجر به ظهور افعال بدون نیاز به تفکر می‌شود. اگر این صفات در نفس انسانی ریشه دواند، به صورت ناخودآگاه اعمالی متناسب با آنها از انسان بروز می‌کند (عابدی رنانی، ۱۴۰۱: ۵). همواره انسان‌ها در همه اعصار، برخی امور را نیک و اموری را ناپسند شمرده‌اند که ملاک این موضوع طبع انسانی، عادات و رسوم و یا آموزه‌های دینی بوده است؛ به‌عنوان مثال هر انسانی در هر سطح ادراکی در صورتی که شخصی برای او و یا دیگران از

خودگذشتگی انجام دهد این موضوع خوشایند و نیک جلوه می‌نماید. سرشت انسانی برخی امور را اخلاقی تشخیص می‌دهد و برخی را غیر اخلاقی و قبیح.

در تاریخ فلسفه اخلاق با سه تلقی از ارزش اخلاقی مواجه هستیم که برخی در عصر سنتی و برخی در عصر مدرن رواج بیشتری داشته‌اند. تلقی اول از اخلاق بر اساس مفهوم خیر است. در این رویکرد با تاکید بر سعادت انسان‌ها اخلاق را زمینه رسیدن به سعادت می‌دانند. تلقی دوم از ارزش‌های اخلاقی که ارتباط نزدیکی با تلقی نخست دارد، در قالب فضایل اخلاقی و ویژگی‌های اخلاقی است که شخص از طریق تهذیب نفس به آنها متخلق می‌شود. تلقی سوم از ارزش‌های اخلاقی در قالب مفهوم درستی است، این تلقی در عصر مدرن بر نظریه‌های اخلاقی حاکم شده است (عابدی رنانی، ۱۴۰۱: ۱۲).

فیلسوفان اخلاق، موضوع اخلاق را در سه دسته کلی فرااخلاق^۱، اخلاق توصیفی^۲ و هنجاری^۳ تقسیم‌بندی نموده‌اند. نظریه‌های فرااخلاق درباره چیستی اخلاق و استدلال اخلاقی بحث می‌کنند (عابدی رنانی، ۱۴۰۱: ۱۷). فرااخلاق که به آن اخلاق تحلیلی و یا نظری هم می‌گویند بیشتر به مباحث معناشناختی و معرفت‌شناختی در اخلاق می‌پردازد. در معناشناختی مثلاً دو مفهوم خوب و بد که معمولاً محمول گزاره‌های اخلاقی هستند مورد بحث قرار می‌گیرند که بعنوان مثال ملاک خوب و بد بودن چیست.

اخلاق توصیفی بیشتر به توصیف شرایط اخلاقی می‌پردازد. اخلاق توصیفی عاری از هرگونه ارزیابی اخلاقی و ارزش‌داوری است. در این صورت در اخلاق توصیفی از درستی و نادرستی احکام و معیارهای اخلاقی سخنی به میان نمی‌آید (وارنو، ۱۳۸۰: ۳۳).

اخلاق هنجاری به بررسی افعال خوب و بد و معیارهای قضاوت درباره نیکی و بدی یا درستی و نادرستی افعال می‌پردازد. اخلاق هنجاری سنت اصلی تفکر اخلاقی از زمان سقراط و افلاطون و ارسطو تا زمان حاضر بوده است که به نوعی باید و نبایدهای اخلاقی را دربر می‌گیرد. اخلاق هنجاری به سه دسته اخلاق، نتیجه‌گرا وظیفه‌گرا و فضیلت‌گرا تقسیم می‌شود (پالمر، ۱۳۸۸: ۲۶۱۹).

-
1. Meta-ethics
 2. Descriptive Ethics
 3. Normative Ethics

توجیه‌پذیری اخلاقی^۱

درباره مبنای توجیه‌پذیری افعال و اعمال انسان‌ها و در نگاه کلی‌تر سیاست‌ها، در بین مکاتب اختلاف‌نظرهایی وجود دارد. از منظر لیبرالیسم؛ مبنا و ملاک اصلی توجیه‌پذیری بصورت عام، رضایت مردم است که از طریق توجیه کافی آنها حاصل می‌گردد. در برابر این گرایش لیبرالیستی، جماعت‌گرایان مبنای توجیه‌پذیری امور را خیر عمومی می‌دانند. برخی از فیلسوفان و نظریه‌پردازان سیاسی، استفاده مجاز از اجبار دولتی یا قدرت سیاسی را مشروط به توجیه عمومی می‌دانند. به عقیده این نظریه‌پردازان، تلقی از شهروندان به‌عنوان افراد اخلاقی، آزاد و برابر مستلزم آن است که اجبار برای دیگران با توجه به ادله خود آنها یا دلایلی که می‌توانند معتبر بدانند توجیه شود. بر اساس این دیدگاه، توجیه عمومی زمانی حاصل می‌شود که اعضای جامعه مربوطه دلایل کافی برای تایید یک پیشنهاد، قانون یا سیاست اجباری خاص داشته باشند. کسانی که از این الزام حمایت می‌کنند اغلب لیبرال‌های طرفدار دلیل عمومی^۲ نامیده می‌شوند زیرا معتقدند که قدرت اجباری دولت باید برای همه افراد جامعه بر اساس دلایل موجه توجیه شود. اجبار موضوع توجیه عمومی تلقی می‌شود زیرا ویژگی بارز زندگی سیاسی است. جان رالز معتقد است این قدرت سیاسی است که باید توجیه شود (Vallier, 2018: 16).

رالز مهمترین مدافع ایده توجیه عمومی بود، اگرچه اهمیت آن در آثار یورگن هابرماس، دیوید گوتیه، جرالده گاس، استفان مکدو، چارلز لارمور، سیلا بن حبیب و بسیاری دیگران نیز تاکید شده است. در مورد چگونگی درک این ایده، اختلاف نظر زیادی وجود دارد. به‌عنوان مثال برخی معتقدند که همه توجیحات عمومی باید از طریق دلایل مشترک یا قابل دسترس (که اغلب نظریه‌پردازان اجماعی نامیده می‌شوند) اتفاق بیفتد، در حالی که برخی دیگر (که اغلب نظریه‌پردازان همگرایی نامیده می‌شوند) معتقدند که اگر دیدگاه‌های مختلف هر یک، ادله خوبی برای یک سیاست خاص فراهم کنند، توجیه عمومی محقق می‌شود (Vallier, 2018).

1. Ethical Justifiability
2. Public Reason Liberalism

فیلترینگ

فیلترینگ یا پالایش فضای مجازی از جمله اقداماتی است که از سوی دولت‌ها در جهت کنترل شبکه‌های اجتماعی انجام می‌گیرد. اما شدت و ضعف و نوع محتواهای که مورد فیلترینگ قرار می‌گیرد متفاوت است؛ به‌عنوان مثال در کشورهای اروپایی بیشتر معطوف به محتواهای جنسی مخصوصاً سوء استفاده از کودکان است. در ایران بحث‌های ایدئولوژیک و امنیتی نیز دارای اولویت است. به دلیل نگاهی که نسبت به اینترنت در کشورمان حاکم است و تمایلی که به ایجاد محدودیت بر انتشار عقاید وجود دارد فیلترینگ به تدریج در کشورمان از نظر کمی توسعه پیدا کرد و عملاً نگاه تهدیدمحور به فضای مجازی غلبه یافت و ادامه پیدا کرد (سعد، ۱۳۹۴: ۱۰۲). در ایران از خرداد ماه سال ۱۳۸۱ پس از ابلاغ سیاست‌های کلی شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، شورای عالی انقلاب فرهنگی به تنظیم و تصویب قوانین فیلترینگ اقدام نمود.

کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه سال ۱۳۸۸ و در پی تصویب قانون جرایم رایانه‌ای در مجلس شورای اسلامی بنیان نهاده شد. این کارگروه بر اساس ماده ۲۲ قانون جرایم رایانه‌ای تشکیل و مسئولیت نظارت بر فضای مجازی و پالایش تارنماهای حاوی محتوای مجرمانه و رسیدگی به شکایات مردمی را به عهده دارد. مسئول فیلترینگ سایت‌های اینترنتی، کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه است (سعد، ۱۳۹۴: ۱۰۳). کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه زیر نظر دادستان کل کشور فعالیت می‌کند و ۱۳ عضو دارد و درباره فیلتر شدن وب‌گاه‌های مختلف، بحث و تبادل نظر و رای‌گیری می‌شود. اعضای این کارگروه شامل دادستان کل کشور (رئیس کارگروه)، رئیس یا نماینده سازمان صدا و سیما، فرمانده نیروی انتظامی، یک فرد خبره در فناوری اطلاعات و ارتباطات به انتخاب کمیسیون صنایع و معادن مجلس شورای اسلامی، یک نماینده عضو کمیسیون قضائی و حقوقی به انتخاب این کمیسیون به تایید مجلس شورای اسلامی، رئیس سازمان تبلیغات اسلامی، نماینده دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزیر اطلاعات، فرهنگ و ارشاد اسلامی، دادگستری، ارتباطات و فناوری اطلاعات، علوم تحقیقات و فناوری، آموزش و پرورش یا نمایندگانی از این وزرا هستند (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۵). در این پژوهش منظور از فیلترینگ مسدودسازی یا محدودسازی است که گستره آن شامل کل یک پیام‌رسان و یا

برخی کانال‌های آن می‌شود. فیلترینگ همچنین شامل کاهش سرعت اینترنت که باعث عدم امکان استفاده مطلوب از برخی شبکه‌های اجتماعی می‌گردد نیز می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش از حیث هدف در زمره تحقیقات کاربردی^۱ قرار دارد. روش این پژوهش تلفیقی از روش توصیفی کتابخانه‌ای^۲ در بخش مربوط به مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه^۳ در بخش فعالیت میدانی است. روش گردآوری داده‌ها مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و محقق‌ساخته، روش تحلیل داده‌ها تحلیل محتوای کیفی است. با توجه به اینکه با روش کیفی و استقرایی به موضوع پرداخته شد، به منظور حفظ بی‌طرفی، مبانی نظری پژوهش که همان توجیه‌پذیری لیبرالیسم و خیر عمومی جماعت‌گرایان است در سوالات مصاحبه بصورت صریح مطرح نشده‌اند. به عبارت دیگر از چنین اصطلاحاتی در مصاحبه به طور صریح استفاده نشده اما محتوای آن در قالب پرسش‌های مصاحبه به صورت غیرمستقیم و ظریف بیان شده است. جامعه آماری بر اساس معیار اشباع نظری ۲۵ نفر از دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی و روش نمونه‌گیری تلفیقی از نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس است. مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت.

در این پژوهش، اعتمادپذیری^۴ مصاحبه‌ها که معادل روایی و پایایی در تحقیقات کمی است، به سه روش زیر تایید شد:

بازبینی توسط همکاران: پرسش‌های مربوطه به تعدادی از اساتید دانشگاه آشنا به روش کیفی ارائه شد و دیدگاه‌های آنها در جهت اعتمادپذیری پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

مواجهه طولانی‌مدت با موضوع پژوهش و مطالعات انجام گرفته قبل از پژوهش، اصلاحاتی در روش و نحوه اجرای مصاحبه انجام گرفت.

-
1. Applied
 2. Library Method
 3. Interview
 4. Trustworthiness

چندسویه‌سازی (مثلث‌سازی)^۱ از طریق انجام تحلیل (کدگذاری و ایجاد مقولات و مضمون‌سازی) توسط چند محقق صورت پذیرفت و در این مسیر رفت و برگشتی کدگذاری‌ها اصلاح شد (Creswell, 1998).

برای تهیه سوالات مصاحبه، ادله موافقین فیلترینگ در کشور که شامل سخنرانی و مصاحبه‌های ۲۱ نفر از مسئولین عالی‌رتبه نظام و ائمه جمعه و نمایندگان موافق فیلترینگ و سایر نخبگان فرهنگی و مذهبی بود جمع‌آوری گردید. این مطالب در قالب ۶ معیار اعتقادی، امنیت نظام، امنیت جامعه، اخلاق و عفت عمومی، امنیت اقتصادی و نظم و قانونمندی دسته‌بندی گردید. هر یک از این معیارها به‌عنوان یکی از پرسش‌ها اصلی در مصاحبه گنجانده شد.

پرسش‌های مصاحبه‌ها تقریباً مشترک بود. ابتدا مشخصات فردی مصاحبه‌شونده از جمله سن، وضعیت تاهل، تحصیلات و میزان استفاده از اینترنت مورد پرسش قرار گرفت و در ادامه حدود ۱۴ سوال با محوریت معیارهای شش‌گانه (مندرج در جدول شماره ۱ پرسیده شد. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری انجام گرفت و با انجام تعداد ۲۵ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد.

مبانی نظری

همانطور که پیش‌تر بیان شد، توجیه‌پذیری از منظر لیبرال‌ها در قالب ایده توجیه عمومی و از منظر جماعت‌گرایان در چارچوب ایده خیر عمومی بررسی شده است. بنابراین لازم است قبل از ورود به بحث اصلی و تجزیه و تحلیل داده‌ها این مبانی نظری که دو طیف مقابل هم هستند مورد کنکاش قرار گیرد. همانطور که بیان شد برای جلوگیری از ورود سوگیری نظری به مصاحبه‌ها، از کاربرد این اصطلاحات به‌طور صریح در مصاحبه‌ها خودداری شد اما از محتوای آنها به‌صورت ضمنی در طراحی پرسش‌ها استفاده شده است.

توجیه عمومی از منظر لیبرالیسم

لیبرال‌های طرفدار عقل عمومی بر این نکته تأکید دارند که تنها دلایل عمومی یعنی دلایلی که برای عموم شهروندان موجه و قابل پذیرش است می‌تواند توجیه‌کننده اجبار و مطالبات

1. Triangulation

اجباری باشد. از این منظر، شهروندان باید بتوانند دلایل قابل قبولی برای نگرش‌های سیاسی‌شان در مسائل سیاسی بنیادی دریافت کنند.

در مورد توجهات عمومی، طرفداران اجماع نظر معتقدند که می‌بایست دلایل مشترک و قابل دسترسی برای همگان وجود داشته باشد. در مقابل، نظریه پردازان همگرایی معتقدند که اگر دیدگاه‌های مختلف هر یک ادله خوبی برای یک سیاست خاص فراهم کنند، توجه عمومی محقق می‌شود هر چند اگر این دلایل دلایل یکسانی نباشند (Vallier, 2018).

ایده توجه عمومی در کتاب *لیبرالیسم سیاسی*^۱ جان رالز نقشی صریح و محوری دارد. رالز در ابتدا توجه عمومی را در قالب یک قرارداد فرضی مطرح کرد که در آن اصول عدالت برای همه افراد جامعه در شرایط بی‌طرفی توجه می‌شد (Vallier, 2018). مطابق اصل توجه عمومی؛ یک قانون اجباری در یک جامعه (اجتماع) توجه می‌شود اگر و تنها اگر هر یک از اعضای جامعه (اجتماع) دلایل کافی برای تایید قانون اجباری داشته باشند. اصل فوق دارای عمومیتی است که به افراد اجازه می‌دهد دلایل مختلفی برای تأیید قانون داشته باشند، به این معنی که در برخی موارد، این دلایل بین همه اعضا مشترک و عمومی نیستند. با این حال، حتی در این مورد، توجه قانون اجباری ممکن است عمومی باشد به این معنا که هر عضو اجتماع دلیلی دارد که قانون اجباری را تأیید می‌کند و بنابراین قانون اجباری مشروط به برخی شروط دیگر، برای این اجتماع موجه است. این توجه عمومی است چون عموم شهروندان را در بر می‌گیرد (Vallier, 2018).

انواع دلیل موجه از منظر لیبرال‌ها

معنی داری، قابلیت دسترسی و اشتراک‌گذاری سه نوع و سه سطح از دلایل موجه از منظر لیبرال‌ها هستند که در ادامه توضیح داده می‌شود.

* معنی‌داری^۱

یکی از انواع دلایل موجه، دلایل معنی‌دار است. معنای معنی‌داری این است که دلایل شخص الف در توجیه یک دستور اجباری صرفاً در صورتی می‌تواند موجه باشد که دلیل الف برای همه افراد جامعه دارای معنی باشد. دلایل معنی‌دار در مقابل اظهارات صرف، ابراز احساسات، خواسته‌های غیرمنطقی یا سایر ملاحظات نامربوط، آن دسته از دلایلی هستند که افراد جامعه می‌توانند آنها را به‌عنوان دلایلی از سوی کسانی که آنها را طرح می‌کنند در نظر بگیرند (Vallier, 2018). به عبارت دیگر، برای مخاطب قابل فهم است که آن دستور بر اساس ادله‌ای معنی‌دار استوار شده است و صرفاً بیانگر آرزوها و امیال فرد نیستند.

همه دلایل معنی‌دار، دارای شرایط توجیه‌قوانین اجبارآمیز نیستند. به‌عنوان مثال فرض کنید شخصی موافق قانونی است که ورزش تنیس را بخشی الزامی از برنامه درسی مدرسه می‌داند، زیرا فکر می‌کند تنیس برای سلامتی فرد مفید است، دلیل مربوطه مبنی بر مفید بودن تنیس برای سلامت دیگران ممکن است معنی‌دار باشد، اما نباید بعنوان یک قانون در صدد توجیه عمومی آن باشد. در واقع، معنی‌داری شرط ضعیفی است که به سادگی محقق می‌شود و به همین خاطر غالباً شرط کافی برای توجیه عمومی نیست.

* قابلیت دسترسی^۲

یکی دیگر از انواع دلایل موجه قابلیت دسترسی است که تعریف آن عبارت است از: دلیل الف برای عموم (اجتماع) قابل دسترس است اگر همه اعضای اجتماع دلیل الف را بر اساس معیارهای هنجاری مشترک موجه بدانند (Vallier, 2018).

دسترس‌پذیری دلایل را به دلایل قابل دسترس و غیر قابل دسترس تقسیم می‌کند. رایج‌ترین مثال از دلیل غیرقابل دسترس، دلیل دینی است (دلیلی که مبتنی بر تعهد مذهبی و توسل به ماوراء طبیعه است). گفته می‌شود که دلایل مذهبی غیرقابل دسترس هستند، زیرا این دلایل ناشی از ادله‌ای است که بسیاری از افراد منطقی آن را رد می‌کنند. تقریباً همه لیبرال‌های طرفدار عقل عمومی معتقدند که نمی‌توان اجبار دیگران را بر اساس دین

1. Intelligibility
2. Accessibility

توجیه کرد، زیرا دلایل مذهبی نمی‌تواند دلایل عمومی باشند (Vallier, 2011: 367). قابلیت دسترسی به نوعی حد وسط شرط معنی‌داری و شرط قابلیت اشتراک‌گذاری است.

* قابلیت اشتراک‌گذاری^۱

سومین نوع دلیل موجه، قابلیت اشتراک‌گذاری است که زمینه‌ساز تفسیر اجماع‌گرایانه در نظریه سیاسی لیبرالیسم است. منظور از این شرط این است دلایلی که برای قوانین اجبارآمیز مطرح می‌گردد باید مبتنی بر معیارهای مشترک باشد. به عبارت دیگر، طبق این الزام، ادله مشترک که شرط دسترسی‌پذیری است کافی نیست و این ادله باید علاوه بر این بر معیارهای مشترکی استوار باشند. این شرط سخت‌گیرانه‌ترین نوع الزام است. طبق تعریف، دلیل الف قابل اشتراک‌گذاری با عموم (اجتماع) است اگر اعضای عموم (اجتماع)، دلیل الف را برای هر یک از اعضای عموم از جمله الف، طبق معیارهای مشترک، موجه بدانند (Vallier, 2018).

به‌عنوان مثال، در قانون ممنوعیت ورود بدون اجازه به منزل شخصی، همگان دارای دلیل مشترکی در این خصوص هستند و همچنین این دلیل بر معیار هنجار مشترکی یعنی حفظ حریم خصوصی استوار است. یا در حوزه قوانین راهنمایی رانندگی، هم ادله مشترک است یعنی اینکه باعث حفظ امنیت و نظم می‌شود و هم این ادله بر معیارهای مشترکی استوار است که همان حسن امنیت و نظم است.

اگر الزام قابلیت اشتراک‌گذاری پذیرفته شود، رویکردهای همگرایی به نفع رویکردهای اجماعی که بر لزوم تامین ادله و معیارهای مشترک تاکید دارد به حاشیه می‌رود. برای موجه شدن موضوعی، نیازی نیست که توأمان هر سه الزام فوق‌محقق‌گردند بلکه این سه نوع بیانگر مراتب و شدت و ضعف توجیه است. به‌عنوان مثال اگر الزام اشتراک‌پذیری محقق شود به معنای آن است که مرتبه بالاتری از توجیه نسبت به الزام دسترسی حاصل شده است و الزام معناداری دارای بار توجیهی حداقلی است.

ب- خیر عمومی از منظر جماعت‌گرایان

در مورد توجیه‌پذیری سیاست‌های اجبارآمیز که از جانب حکومت به شهروندان اعمال می‌گردد در قسمت قبل نظریات توجیه عمومی بررسی شد و حال از منظر دیدگاه خیر عمومی جماعت‌گرایان به این موضوع پرداخته می‌شود.

در فلسفه اخلاق، خیر عام یا خیر عمومی به نوعی از خیر یا خوبی اطلاق می‌شود که برای بیشتر اعضای یک جامعه سودبخش است. اینکه چه چیزی خیر یا خوبی است و برای بیشتر افراد یک جامعه سودبخش است، ممکن است در طول زمان یا در جوامع مختلف تغییر کند (درخشه و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۴). در مورد مصادیق خیر عمومی می‌توان به مواردی همچون تحقیقات پایه، امنیت، دفاع ملی و حفظ محیط زیست اشاره کرد.

تحقیقات پایه به طور گسترده‌ای به عنوان یک خیر عمومی شناخته می‌شود. دومین مصداق از خیر عمومی، امنیت در جامعه است. مصداق سوم از خیر عمومی، حفاظت از محیط زیست است که همانند دو نمونه قبلی هرچند امکان دارد منافع زودبازدهی برای شهروندان نداشته باشد اما هزینه‌های آن از سوی شهروندان پرداخت می‌گردد (Etzioni, 2009: 113119).

یکی از موضوعات مهم در مورد خیر عمومی، نسبت و رابطه آن با حقوق فردی است. آیا همواره این دو مفهوم در تقابل با یکدیگر مطرح می‌شوند یا دارای اشتراکاتی نیز هستند؟ باید توجه داشت که حقوق و خیر عمومی همیشه در تضاد نیستند. شرایطی وجود دارد که حقوق فردی و خیر عمومی بصورت توأمان نقض می‌گردند و یا هر دو تا حدودی تأمین می‌شوند.

اما این رابطه و نسبت حقوق فردی و خیر عمومی در همین جا به پایان نمی‌رسد، بلکه مساله اصلی این است که در شرایطی قرار می‌گیریم که باید یکی از اینها به نفع دیگری محدود گردد. موضوع فیلر تینگ می‌تواند یکی از مواردی باشد که در آن خیر عمومی و حقوق فردی با هم تعارض پیدا می‌کنند. بنابراین هرچند از منظر طرفداران خیر عمومی نیز فرد اهمیت دارد، اما این فرد به عنوان بخشی از بافتار فرهنگی قلمداد می‌شود که هویت خویش را به آن مدیون است. فرد به ما هو فرد و مستقل از این بافتار معنی ندارد

(MacIntyre, 1981: 60). بنابراین در صورت تعارض بین حقوق فردی مثل آزادی، و خیر عمومی مثل عفت عمومی، خیر عمومی اولویت می‌یابد.

معیارهای محدود کننده حقوق فردی از منظر جماعت‌گرایان

جماعت‌گرایان در مورد اینکه با چه معیاری می‌توان حقوق فردی را در جهت منافع یا خیر عمومی محدود کرد موارد و شرایطی را مطرح کرده‌اند:

وجود تهدیدی واقعی و جدی برای امنیت جامعه؛

ایجاد محدودیت حداقلی در برابر حقوق فردی با ارائه راهکارهای لازم؛

اولویت اقدامات محدود کننده با عوارض جانبی کمتر (Etzioni, 2015).

معیار متعادل کننده فوق بعنوان اصلاح کننده امور جامعه است که می‌تواند سامان‌بخش رابطه بین حقوق فردی و خیر عمومی باشد.

انتقادات بر خیر عمومی

خیر عمومی در جوامع غیر لیبرال که فردگرا نیستند کمتر مورد اعتراض قرار می‌گیرد اما در جوامع غربی و لیبرالی این مفهوم از چندین جهت مورد مناقشه قرار می‌گیرد.

انکار خیر عمومی

برخی از متفکران لیبرال اساساً منکر مفهومی به نام خیر عمومی هستند و آن را حاصل خیال‌پردازی می‌دانند. آین رند^۱ فیلسوف روسی که از مخالفین جماعت‌گرایی محسوب می‌گردد در کتاب سرمایه‌داری، ایده‌ال ناشناخته^۲ که در سال ۱۹۶۶ به چاپ رسید می‌نویسد:

«هیچ نهادی به عنوان «قبیله» یا «عمومی» وجود ندارد. قبیله یا جامعه تنها تعدادی از مردان

است. هیچ چیز نمی‌تواند برای این قبیله خوب باشد. "خوب" و "ارزش" فقط به یک

موجود زنده به یک موجود زنده مربوط می‌شود، نه به مجموعه‌ای از روابط بی‌تن»

(Rand and Branden, 1966: 20).

1. Ayn Rand (1905-1982)

2. Capitalism: The Unknown Ideal

سوء استفاده از خیر عمومی

برخی متفکران لیبرال، خیر عمومی را مامنی برای سوء استفاده قدرت‌های سیاسی برای فریب مردم و توجیه نابرابری‌های اقتصادی می‌دانند.

مفهوم خیر عمومی که در فراخوان خدمت به «میهن‌پدري» یا «کلیسای مادر» متبلور گردیده است در خدمت پنهان کردن تفاوت‌های طبقاتی در منافع اقتصادی است و قدرت سیاسی به گونه‌ای از طریق آن، افراد محروم را از طرح مطالبات از جامعه باز می‌دارد (Etzioni, 2015).

تهدید حقوق و آزادی‌های فردی

لیبرال‌ها از تعاریف جمعی از خیر اجتناب می‌کنند و آن را به نوعی زمینه‌ساز محدودیت آزادی فردی می‌دانند و معتقدند هر شخصی خود باید تشخیص دهد چه چیزی خوب و به نفعش است. در برابر ادعاهای فوق، متفکران بزرگ جماعت‌گرا نیز به نقد اندیشه‌های لیبرالیستی در این موضوع پرداخته‌اند و انسان را موجودی زمینه‌مند و اجتماعی می‌دانند و معتقدند که دیدگاه فردگرایانه لیبرالیستی منطبق با ذات اجتماعی و جمعی بشری نیست. جماعت‌گرایی بر اهمیت سنت و بافتار اجتماعی در اندیشه‌ورزی اخلاقی و سیاسی تأکید دارد؛ به این معنا که اندیشه‌ورزی را در این حوزه‌ها به صورت انتزاعی و سوژه‌منتزع شده از جامعه و شرایط زمان و مکان در نظر نمی‌گیرند (حقیقت، ۱۳۹۹: ۷۷).

ادله موافقین فیلترینگ در کشور

با توجه به نقش مهم و انکارناپذیر شبکه‌های اجتماعی مجازی در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه، هرگونه سیاستگذاری و اقدام در این خصوص باید با در نظر گرفتن تمامی جوانب امر انجام پذیرد. در این پژوهش به منظور جلوگیری از سوگیری در عرصه میدانی، دو دیدگاه مهم در مورد قوانین اجبار آمیز بررسی می‌شود. ابتدا دیدگاهی که حقوق فردی و لزوم توجیه قبل از اجبار را مطمح نظر قرار می‌دهد. نماینده این دیدگاه لیبرال‌های طرفدار عقل عمومی هستند. سپس دیدگاه دوم که ملاک آن خیر عمومی است و اینکه حاکمیت می‌تواند در جهت تامین و یا حفظ خیر جمعی برخی از حقوق فردی را محدود نماید. این دیدگاه متعلق به جماعت‌گرایان است. با توجه به مباحث

نظری فوق، مصاحبه‌ها با کاربران فعال شبکه‌های اجتماعی انجام شده است. اخلاقی قلمداد نمودن فیلترینگ بر نظریه خیر عمومی جماعت‌گرایان و غیر اخلاقی دانستن آن، بر اساس نظریات طرفداران عقل عمومی لیبرال‌ها مبتنی است.

در ادامه با توجه به مبانی نظری فوق، در جهت دستیابی به دلایلی که توسط حاکمیت جهت فیلترینگ فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مطرح می‌شود به جمع‌آوری سخنرانی و مصاحبه‌های چند سال اخیر ۲۱ نفر از مقامات ارشد نظام، نمایندگان مجلس، ائمه جمعه، وزیران و فعالین فرهنگی و مذهبی کشور که به نوعی با سیاست فیلترینگ موافق و دلایلی در تائید آن ارائه نموده‌اند پرداخته شد. این اطلاعات اغلب از طریق خبرگزاری‌ها و یا پایگاه‌های معتبر فضای مجازی همچون پایگاه مقام معظم رهبری جمع‌آوری گردیده است. سپس داده‌های جمع‌آوری شده مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصله از این مطالعات، رسیدن به ۶ معیار اصلی با عنوان ادله موافقین فیلترینگ در کشور است که این معیارها در جدول شماره ۱ مندرج است. در طراحی پرسش‌های مصاحبه، از این معیارها استفاده شد.

جدول شماره ۱- مقولات و مضامین استخراج شده از نظرات موافقین فیلترینگ در کشور

مضامین	مقولات استخراج شده
معیار اعتقادی	مقابله با شبهه افکنی استفاده در جهت جنگ نرم احیا و ترویج ارزش‌های اسلامی مدیریت و احیای سبک زندگی اسلامی انحراف فکری، عقیدتی سلطه فرهنگی غرب و نفاق برهم زدن سامان‌های اعتقادی و فرهنگی
معیار اخلاقی	بی بند و باری ولنگاری، بی‌حجابی و بی‌عفتی بانوان تضعیف حیا عمومی ترویج فحشا تزلزل نظام خانواده تغییر سبک زندگی

ادامه جدول شماره ۱

مضامین	مقولات استخراج شده
معیار امنیت جامعه	کلاهبرداری هتک حرمت کاربران جرایم رایج غیر قابل پیگیری در این فضا وجود بسترهای لازم جهت جرایم و سوء استفاده سوجدویان و تبهکاران
معیار امنیت اقتصادی	ایجاد و رونق مشاغل و فضای کسب و کار ایجاد امنیت اقتصادی
معیار نظم و قانون مندی	رها بودن و لزوم وجود نظام کنترلی در فضای مجازی مانند سایر کشورها مدیریت فضای مجازی جلوگیری از اختلال در مدیریت کشور قانون‌مند کردن عدم کنترل و مدیریت در فضای مجازی تضعیف حقوق کاربران در خلا قانونی موجود نابسامانی و عدم وجود قانون مرتبط

یافته‌های کیفی پژوهش

در مصاحبه انجام شده، ابتدا سوالاتی از مشخصات فردی مصاحبه شونده همچون سن، رشته، مقطع تحصیلی، جنسیت، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، میزان استفاده از اینترنت پیام‌رسان‌های خارجی و ایرانی و مهمترین کاربردهای فضای مجازی برای مصاحبه شونده مطرح گردید، در ادامه ۱۴ سوال ذیل مطرح شد:

سوال ۱: نظرتان درباره فیلتر شدن پیام‌رسان‌ها و سایت‌های خارجی چیست؟

سوال ۲: آیا نیازی به استفاده از سایت‌ها یا پیام‌رسان‌های فیلتر شده دارید؟ چه تجربه‌ای در این زمینه دارید؟

سوال ۳: درباره ضرورت فیلتر شدن پیام‌رسان‌ها و سایت‌ها چه نکته‌ای از سوی مسئولین کشوری شنیده‌اید؟

سوال ۴: به نظرتان فیلترینگ چه ادله‌ای می‌تواند داشته باشد؟

سوال ۵: آیا به نظرتان این ادله قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۶: (پس از ارائه جدول ادله موافقین فیلترینگ، پرسیده شده است) آیا در این میان دلیلی بوده است که برای وی جدید بوده و قبلاً نشنیده باشد؟

سوال ۷: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار اعتقادی برای شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۸: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار اخلاق و عفت عمومی به نظر شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۹: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار امنیت نظام به نظر شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۱۰: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار امنیت جامعه به نظر شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۱۱: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار امنیت اقتصادی به نظر شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۱۲: آیا ادله موافقین فیلترینگ در محور و معیار نظم و قانون‌مندی (ایجاد قانون‌مندی در فضای مجازی) به نظر شما قانع کننده است؟ چرا؟

سوال ۱۳: آیا ادله فوق تغییری در نگرش شما ایجاد کرد؟ چرا؟

سوال ۱۴: به نظر شما فیلترینگ در چه شرایطی و با چه سازوکارهایی قابل توجیه اخلاقی است؟

پس از انجام مصاحبه با مخاطبین بر مبنای معیارهای فوق، متن مصاحبه‌ها مورد خوانش دقیق قرار گرفت و ابتدا کدها استخراج شدند؛ سپس کدهای مرتبط در ذیل یک مقوله قرار گرفتند و مقولات مرتبط تحت یک مضمون قرار گرفتند. در تحلیل محتوای کیفی استقرایی؛ برای بدست آوردن مقولات و مضامین، ابتدا منابع داده‌ها باید چندبار خوانده تا درکی کلی از آن حاصل شود. سپس تمام جملات معنادار استخراج شده و در گام بعد به هر کدام از داده‌های معنایی یک کد یا برجسب اختصاص داده می‌شود. بعد از کدگذاری تمام داده‌ها، آنها را بر اساس اشتراکاتی که با یکدیگر دارند، تحت یک مقوله (یا طبقه) واحد در می‌آوریم. بصورت اجمالی مقوله از تلفیق چند کد مرتبط با مقوله

بوجود می‌آید و از قراردادن مقولات مرتبط، یک تم یا مضمون ایجاد می‌گردد (مومنی راد، ۱۳۹۲: ۲۰۹۲۰۸).

کدهای استخراج شده از مصاحبه

کدهای موافق و مخالف با فیلترینگ از مصاحبه‌های انجام گرفته استخراج گردید که برای نمونه در زیر تعدادی از کدهای مربوطه ارائه می‌شود.

نمونه‌هایی از کدهای مخالف فیلترینگ

«فیلترینگ نه از نظر فنی و نه از نظر فرهنگی هیچ جوابی نداده از دهه ۷۰ این فیلترینگ‌ها هست دیگه، فیلترینگ مطبوعات هست فیلترینگ تسویه دانشگاه‌ها هست همه اینها فیلترینگ فرهنگی است. شما ببینید توی این ۲۰ سال آیا فیلترینگ فرهنگی جواب داده، حالا بخواهد فضای مجازی جواب بدهد فضای مجازی که اصلا امکان‌پذیر نیست. فیلترینگ مگر اینکه شما بخواهید سیم‌های اینترنت را قطع کنید. اگر بخوام بصورت عملی و کاربردی بخوام جواب بدم خیر فردی باید در هر صورت رعایت بشه و بیشتر اون چیزی که به‌عنوان مصلحت جمعی مطرح می‌کنند در مقابل حقوق فردی اینها بیشتر بازیچه است» (مصاحبه کد ۵).

جدول شماره ۲- نمونه‌ای از کدهای استخراج شده مخالف با فیلترینگ

عدم کارایی فیلترینگ از نظر فنی و فرهنگی
عدم اثربخشی فیلترینگ‌های مختلف در ۲۰ سال گذشته در کشور
فیلترگریزی فضای مجازی نسبت به سایر رسانه‌ها
تقدم خیر فردی و رعایت آنها در همه حال
بازیچه بودن خیر عمومی در طول تاریخ

«من معتقدم یکی از بزرگترین رسالت‌هایی که در حال حاضر شبکه‌های اجتماعی در قالب اینترنتی که ما مختصراً به آن اینترنت می‌گوییم آگاهی‌بخشی هستش به کاربران، کاربرانی که در حال حاضر دارند در داخل اون فعالیت می‌کنند. ما با فیلتر کردن پلتفرمی که خودمون دوسش نداریم و احساس می‌کنیم که در آن جریان آزاد اطلاعات جریان پیدا می‌کنه یه جورایی داریم این روند آگاهی برای کاربرمون محدود می‌کنیم و اجازه نمی‌دیم که اون چیزی که دوست داره بداند به نوبه خودش آگاهی می‌شناسه به اون آگاهی دسترسی پیدا کنن و این به نظر من باز از آن نگرشی نشات می‌گیره که ما تصور کنیم امنیت نظام با گردش آزاد اطلاعات مختل میشه» (مصاحبه کد ۱۹).

جدول شماره ۳- نمونه‌ای از کدهای استخراج شده مخالف با فیلترینگ

آگاهی بخشی مهمترین رسالت شبکه‌های اجتماعی
فیلترینگ به مثابه محدودیت در روند آگاهی بخشی کاربران
فیلترینگ انسداد دسترسی کاربران به آگاهی‌های مورد علاقه است
فیلترینگ متاثر از دیدگاه بدبینانه اخلاق در امنیت نظام در اثر گردش آزاد اطلاعات

نمونه‌هایی از کدهای موافق با فیلترینگ

«من کلاً فیلترینگ را قبول دارم به این دلیل که معتقدم حجم اطلاعاتی که در دنیای ارتباطات و آی‌تی و اینترنت که با آن روبه‌رو هستیم خیلی گسترده است و برای کنترل و مدیریت این اطلاعات فیلترینگ لازم است چون اطلاعات غلط زیاد است در این بستر. دوماً اصلاً اطلاعات درست باشد، چون عامه مردم توانایی تحلیل اطلاعات را ندارند بخاطر این فیلترینگ در برخی سایت‌ها و شبکه‌ها لازمه و بنده کلیت فیلترینگ را قبول دارم و تایید می‌کنم» (مصاحبه کد ۲).

جدول شماره ۴- نمونه‌ای از کدهای استخراج شده موافق با فیلترینگ

لزوم فیلترینگ به علت گسترده بودن اطلاعات در فضای مجازی
لزوم فیلترینگ برای مدیریت اطلاعات
لزوم فیلترینگ به دلیل وجود اطلاعات نادرست در فضای مجازی
عدم قدرت تحلیل مناسب جهت عامه مردم

مقولات و مضامین موافق با فیلترینگ

پس از ترکیب کدهای هم‌پوشان، تعداد ۴۰ مقوله در مخالفت با فیلترینگ استخراج شد. در ادامه مقولاتی که دارای ارتباط معنایی بودند با هم ترکیب و تعداد ۱۱ مضمون در مخالفت با فیلترینگ استخراج گردید.

جدول شماره ۵- مقولات و مضامین موافق با فیلترینگ

مضامین نهایی	مقولات استخراج شده از کدها
۱ محتوای کذب و نادرست	گسترده‌گی و ناخالصی داده‌ها وجود محتوای کذب
۲ وجود محتوای فاسد و غیراخلاقی	لزوم فیلترینگ محتوای غیراخلاقی قیح محتوای شرط‌بندی و قمار
۳ تهاجم فرهنگی	مقابله با هجوم فرهنگی
۴ تخلفات اقتصادی و اجتماعی	متخلفین اقتصادی علت فیلترینگ لزوم فیلترینگ کانال‌های متخلف
۵ فرهنگ‌سازی همراه با فیلترینگ	لزوم فرهنگ‌سازی و آموزش مدیریت افکار و اطلاعات
۶ لزوم قانون مندی فضای مجازی	نظام‌بخشی فضای مجازی با قانون
۷ فیلترینگ برای امنیت نظام و جامعه	حفظ امنیت کاربران حفظ امنیت و ثبات نظام لزوم فیلترینگ محتوای خشونت
۸ حمایت از پیام‌رسان داخلی	حمایت از فناوری بومی عدم پذیرش قوانین کشور توسط پیام‌رسان‌های خارجی

مقولات و مضامین مخالف با فیلترینگ

پس از ترکیب مقوله‌های هم‌پوشان تعداد ۴۰ مقوله در مخالفت با فیلترینگ استخراج شد. در ادامه مقولاتی که دارای ارتباط معنایی بودند با هم ترکیب و تعداد ۱۱ مضمون در مخالفت با فیلترینگ استخراج گردید.

جدول شماره ۶ - مقولات و مضامین مخالف با فیلترینگ

مضامین نهایی	مقولات استخراج شده از مصاحبه‌ها
۱ فرهنگ‌سازی، استدلال‌پذیری و آگاهی‌بخشی به جای فیلترینگ	لزوم استدلال‌ورزی در حوزه اعتقادی اطلاع‌رسانی و آگاهی به جای فیلترینگ آموزش و فرهنگ‌سازی بجای فیلترینگ تاثیر ناچیز فضای مجازی در شبه‌افکنی نقدپذیری و پاسخگویی به جای فیلترینگ
۲ فیلترینگ ابزار حفظ و سوءاستفاده از قدرت	فیلترینگ سیاست کنترلی حاکمیت فیلترینگ برای حفظ قدرت فیلترینگ ابزار انتخاباتی فیلترینگ در راستای تمامیت‌خواهی فقدان مدیریت مردم‌سالارانه نامتناسب بودن قوانین با خواست عمومی منافع مسئولین و معتمدین رانت‌خوار فیلترینگ تبعیض در دسترسی فیلترینگ جهت سرکوب
۳ فیلترینگ برای مقابله با شفافیت	فرهنگ محرمانگی تخلفات مسئولین فیلترینگ پوشش ناکارآمدی‌های نظام عدم شفافیت مولد تشدید فساد
۴ برخورد با خاطیان فضای مجازی به جای فیلترینگ	عدم اراده لازم در برخورد با تخلفات
۵ فیلترینگ هوشمندی و محدود به جای مسدودسازی	استفاده از ابزار خودکنترلی پیام‌رسان‌ها لزوم فیلترینگ حداقلی، موردی، طیف بندی سنی برای استفاده از پیام‌رسان‌ها به جای فیلترینگ فیلترینگ خوب و بد

ادامه جدول شماره ۶ -

مضامین نهایی	مقولات استخراج شده از مصاحبه‌ها
۶ فیلترینگ برخاسته از نگرش افراطی	اختلاف در مصادیق غیراخلاقی پرهیز از افراط در محدودیت و برخورد
۷ فیلترینگ محروم‌سازی از حقوق و فرصت‌ها	سودمندی فضای مجازی فیلترینگ اختلال در گردش اطلاعات سهم بالای اقتصاد دیجیتال تضعیف حقوق فردی منصفانه نبودن فیلترینگ
۸ لزوم نگرش کنترل خانواده‌محور به جای فیلترینگ	لزوم کنترل توسط خانواده‌ها
۹ ضعف‌های ناشی از سیاستگذاری‌های نادرست علت فیلترینگ	سوء مدیریت متولیان فیلترینگ ضعف سیاستگذاری فضای مجازی ضعف سیاستگذاری علت تخلفات اقتصادی ناکارآمدی قانونگذاری در فضای مجازی فیلترینگ در قالب قانون‌مندی
۱۰ ناکارآمدی فیلترینگ	ناکارآمدی فیلترینگ گریزناپذیر بودن تخلف در پیام‌رسان‌ها
۱۱ فیلترینگ توطئه عوامل نفوذ	فیلترینگ توطئه عوامل نفوذ

تحلیل کمی یافته‌ها

تحلیل مصاحبه‌های انجام گرفته از نظر معیارهای شش‌گانه‌ای که ادله موافقین فیلترینگ ذیل آنها تقسیم‌بندی شده بود میزان مقبولیت آنها از نظر مخاطبین را مشخص می‌کند:

جدول شماره ۷- فراوانی نظرات مصاحبه شونده‌گان در مورد معیارهای شش‌گانه موافقین

فیلترینگ

معیار	بینابین	مخالف (درصد)	موافق (درصد)
اعتقادی	۸	۸۰	۱۲
امنیت نظام	۲۰	۷۶	۴
اخلاقی	۲۰	۵۶	۲۴
امنیت جامعه	۱۶	۷۲	۱۲
امنیت اقتصادی	۲۸	۶۴	۸
نظم و قانونمندی	۲۴	۷۲	۴

در مجموع در ۶ معیار ذکر شده، حدود ۱۱٪ موافق ادله موافقین فیلترینگ، ۷۰٪ مخالف و ۱۹٪ نظر بینابین داشته‌اند. بیشترین موافقین ادله فیلترینگ در معیار اخلاق و عفت عمومی و کمترین در معیار امنیت نظام بوده است.

تحلیل یافته‌ها

در این قسمت بر اساس تحلیل مصاحبه‌های انجام گرفته ابتدا مولفه‌های اخلاقی که از مصاحبه‌ها استخراج شده است تحلیل می‌شود.

مولفه‌های اخلاقی

مضامینی که از طریق مصاحبه با مخاطبین این پژوهش بدست آمده و دارای وجه اخلاقی است در چند مورد قابل تقسیم است.

لزوم اقناع و توجیه کاربران

در این پژوهش تقریباً اکثریت قریب به اتفاق مصاحبه شونده‌گان که نمونه‌ای کوچک از کاربران شبکه‌های اجتماعی در سطح کشور می‌باشند با فیلترینگ مخالف هستند و با توجه به اینکه یکی از وجوه اخلاقی بودن افعال و موضوعات اقناع شدن و پذیرش آن توسط مردم است می‌توان گفت فیلترینگ از منظر کاربران امری غیر اخلاقی است.

حفظ کرامت و حقوق فردی

در این پژوهش اکثریت مخاطبین معتقدند با فیلترینگ؛ حقوق اولیه فردی، آزادی بیان و آزادی اعتقاد و بصورت کلی تر کرامت انسانی تضييع و محدود می‌شود البته تعداد محدودی از مخاطبین، فیلترینگ را اخلاقی و در راستای حقوق فوق می‌دانند، بنابراین به نوعی فیلترینگ از نظر اکثریت مطلق کاربران غیر اخلاقی است.

احترام به منافع و جلوگیری از تضييع حقوق مردم

یکی از مهمترین دلایل مخالفت مخاطبین با سیاست فیلترینگ، محرومیت کاربران از استفاده‌های مفیدی است که در شبکه‌های اجتماعی وجود دارد و همچنین زیان‌های اقتصادی که به کاربران وارد می‌شود. البته تعداد بسیار محدودی از مخاطبین این موضوع

را در راستای تامین منافع کاربران می‌دانند که مطابق این معیار هم، فیلترینگ از نظر اغلب مخاطبین این پژوهش غیراخلاقی است، زیرا معتقدند که باید سایت‌ها و یا کانال‌هایی که در بستر فضای مجازی تخلف می‌نمایند، رصد و در صورت نیاز فیلتر و یا مسدود شوند و فیلتر نمودن کامل یک پیام‌رسان و فضای مجازی با این استدلال که در بسترهای آن تخلفی صورت می‌پذیرد توجیه‌پذیر و منطقی نیست.

لزوم پرهیز از اقدامات بیهوده

اکثریت قریب به اتفاق مخاطبین این مقاله، فیلترینگ را به علت اینکه بواسطه ابزاری چون فیلترشکن و در آینده احتمالاً از طریق اینترنت ماهواره‌ای قابل دور زدن است کاری عبث و بیهوده می‌دانند که فقط باعث ایجاد هزینه بیشتر برای کاربران می‌شود و انجام کارهای بیهوده برای انسان از لحاظ اخلاقی موجه نیست لذا از این منظر هم فیلترینگ امری غیراخلاقی است.

فیلترینگ زمینه‌ساز تخلف و فساد

سیاست فیلترینگ باعث شده است که اکثریت کاربران ناچار به استفاده از فیلترشکن شوند. حال با فیلترینگ، کاربر احساس می‌کند که در حال انجام یک تخلف هست و به نوعی باعث می‌شود خود را در تقابل با حاکمیت تلقی نماید. مطابق نظر برخی از مخاطبین، استفاده از فیلترشکن باعث دسترسی کودکان و نوجوانان به محتوای غیراخلاقی که باعث ایجاد بلوغ زودرس و انواع انحرافات اخلاقی شده است. همچنین سیاست فیلترینگ باعث رونق انواع فیلترشکن‌ها شده است و احتمال وجود رانت‌هایی مرتبط با صاحبان قدرت را مطرح نموده‌اند.

فیلترینگ زمینه‌ساز تبعیض در دسترسی

در این پژوهش تعدادی از مخاطبین سیاست یک‌بام و دو هوای مسئولین کشور در استفاده از پیام‌رسان‌های فیلتر شده را نکوهش کردند. در حالی که شهروندان را از استفاده از برخی پیام‌رسان‌ها محروم نموده‌اند خود بصورت علنی حضور داشته و فعالیت می‌نمایند و این

مصدق غیراخلاقی بودن فیلترینگ می‌باشد که زمینه تبعیض بین مسئولین و مردم را ایجاد نموده است.

غیرمنصفانه بودن فیلترینگ

یکی از ادله مهم موافقین فیلترینگ، این موضوع است که با توجه به وجود متخلفین و کلاهبرداران در فضای مجازی باید سیاست فیلترینگ انجام گیرد، مطابق نظر برخی مخاطبین این پژوهش، این منصفانه نیست که به علت سهل‌انگاری یا بی‌اطلاعی تعداد محدودی، اکثریت مطلق از منافع موجود محروم شوند، این مصداق نوعی بی‌انصافی و فعلی غیراخلاقی است.

صداقت و شفافیت

در این مقاله و خصوصاً در معیار امنیت نظام، اکثریت قریب به اتفاق مخاطبین ادله موافقین فیلترینگ مبنی بر تبلیغات علیه نظام و بزرگ‌نمایی فساد مسئولین و ناکارآمدی‌ها و ایجاد حس بدبینی را ادله‌ای ناکافی و غیرمنطقی برای فیلترینگ می‌دانند. از نظر مخاطبین، این ادله به نوعی در تقابل با شفافیت و صداقت است. البته تعداد معدودی از مخاطبین موافق با این ادله اقدامات برخی شبکه‌های اجتماعی را مصداق شایعه‌پراکنی و تهمت‌زنی می‌دانند که اموری قبیح و غیراخلاقی است؛ لیکن قاطبه مخاطبان، فیلترینگ در این موضوعات را در راستای پنهان‌کاری و جلوگیری از افشای مفاسد و به نوعی بی‌صداقتی می‌دانند که مصداق امر غیراخلاقی است.

در پرسش فرعی پژوهش به این موضوع پرداخته شد که آیا سیاست‌های اعلامی دولتی، نقشی در تغییر نگرش اخلاقی آنها داشته است یا خیر؟ جهت پاسخگویی به این پرسش، پس از سوالاتی ابتدایی، جدولی را که ادله موافقین فیلترینگ در ۶ معیار دسته‌بندی شده بودند به مخاطب ارائه شد. از مجموع ۲۵ مصاحبه‌شونده، تعداد ۱۶ نفر اعلام نمودند که هیچگونه تغییری در نگرش‌شان ایجاد نشده است و دلایلی همچون نتیجه‌مند نبودن ادله، تفاوت نگرش موافقین فیلترینگ و مخاطب، سلیقه‌ای و غیرعقلانی بودن دلایل، سودمندی فضای مجازی، ضعف در مدیریت فضای مجازی، فقدان مدیریت مردم‌سالارانه، آموزش و آگاهی به جای فیلترینگ را مطرح نمودند. تعداد ۶ نفر نیز تاثیر بسیار ناچیز و موردی را

در معیارهای اعتقادی و اخلاقی ابراز نموده‌اند و تعداد ۳ نفر مخاطبین این ادله را تا حدود زیادی تاثیرگذار در نگرش خود دانسته‌اند. با توجه به موارد فوق تاثیرگذاری سیاست‌های اعلامی در مخاطبین تاثیر تقریباً کمی داشته است.

تحلیل یافته‌ها از منظر طرفداران توجیه عمومی

همانگونه که در مبانی نظری پژوهش ذکر شد، از نظر طرفداران توجیه عمومی، دلایل موجه یا توجیهی به سه دسته یا الزام تقسیم می‌گردد: ابتدا الزام معناداری که دارای کمترین بار توجیهی است و در آن دلایلی که برای توجیه افراد وجود دارد دارای معیارهای هنجاری مشترکی نیستند. دومین الزام قابلیت دسترسی که در آن معیارها مشترک ولی دلایل غیرمشترک است و سومین نوع از دلایل موجه، قابلیت اشتراک گذاری است که در آن هم معیارهای هنجاری و هم دلایل توجیهی مشترک هستند و قویترین نوع ادله توجیهی است. حال اگر از منظر لیبرال‌ها خصوصاً طرفداران نظریات عقل عمومی به موضوع فیلترینگ در ایران بنگریم؛ با توجه به اینکه شرط پذیرش و به نوعی اخلاقی بودن، موجه بودن از نظر مردم است با آزمون قرار دادن مبانی نظری در معیارهای شش گانه که ادله موافقین فیلترینگ در ایران می‌باشد نتایج مربوطه در جدول ذیل قابل دسته‌بندی است. توضیح آنکه، ادله موافقین فیلترینگ در کشور که در جدول شماره ۱ احصا شده بود (ستون اول) با مضامین استخراجی از مصاحبه شوندگان مقایسه و بر حسب میزان توافق، آنها دسته‌بندی می‌شود. اگر توافق صرفاً از نظر معنی‌داری معیارها باشد، در زمره معنی‌داری، اگر توافق علاوه بر آن از جهت توجیه‌پذیری معیارها باشد، در زمره قابلیت دسترسی و اگر علاوه بر آن از جهت توجیه‌پذیری دلایل باشد در زمره قابلیت اشتراک گذاری قرار می‌گیرند. به عنوان مثال، دلیل اعتقادی از جمله ادله موافقین فیلترینگ در بین مسئولین کشور است، لکن مصاحبه شوندگان در برابر، بر لزوم استدلال‌ورزی در حوزه اعتقادی تاکید داشتند که نشان می‌دهد به نظر آنها دلیل اعتقادی نمی‌تواند دلیلی برای فیلترینگ باشد.

جدول شماره ۸- وضعیت اعتبار ادله معیارهای شش‌گانه موافقین فیلترینگ

نوع ادله موجه	هنجار مشترک	دلایل مشترک	دلایل فیلترینگ
دسترسی	+		اعتقادی
معناداری			امنیت نظام
دسترسی	+		امنیت جامعه
دسترسی	+		اخلاق و عفت عمومی
دسترسی	+		امنیت اقتصادی
دسترسی	+		نظم و قانون مندی

با توجه به جدول شماره ۸، ضعیف‌ترین نوع دلایل موجه مربوط به معیار امنیت نظام است که در حوزه معنی‌داری قرار گرفته است و سایر معیارها در معیار دسترسی که نوعی توجیه متوسط است قرار می‌گیرند و هیچیک در سطح دلایل قابلیت اشتراک‌پذیری قرار نمی‌گیرند. به عنوان مثال تقریباً اکثریت قریب به اتفاق مصاحبه‌شوندگان این پژوهش لزوم امنیت اقتصادی را بعنوان مثال تقریباً اکثریت قریب به اتفاق مصاحبه‌شوندگان این پژوهش لزوم قبول آنها نیست. به بیان دیگر به نظر آنها امنیت اقتصادی معیار مطلوبی است اما در حدی نیست که به عنوان دلیل موجهی برای فیلترینگ عمل کند و راه‌های دیگری برای تامین آن وجود دارد.

تحلیل یافته‌ها از منظر طرفداران خیر عمومی

یکی دیگر از مبانی نظری این پژوهش، نظریه خیر عمومی مکتب جماعت‌گرایان است. مطابق نظر این اندیشمندان، امور مطلوبی که از نظر اکثریت اعضای جامعه خیر تلقی شود با عنوان خیر عمومی نامیده می‌شوند. یکی از نکات مهم و در عین حال چالش‌برانگیز در موضوع خیر عمومی، تعیین مصادیق آن است که همواره زمینه سوء استفاده عده‌ای که عمدتاً صاحبان قدرت هستند را فراهم نموده است. با توجه به بررسی مصاحبه‌های انجام گرفته و داده‌های دریافتی، اکثریت به طور کلی خیر عمومی را بر حقوق فردی دارای اولویت می‌دانند و بعضی نیز اهمیت هر دو مورد را یکسان دانسته و تصمیم‌گیری در مورد اولویت‌بندی را با توجه به مصادیق مختلف نسبی می‌دانستند. اما نکته مهم این است که اکثریت مخاطبین در مورد اینکه آیا فیلترینگ در راستای تامین خیر عمومی باشد به سه

دلیل تردید و مخالفت داشتند. اول اینکه چون فیلترینگ ناکارآمد است نمی‌تواند تامین کننده خیر عمومی باشد و حتی می‌تواند تهدیدی برای آن باشد. دوم اینکه فیلترینگ نوعی سوء استفاده از خیر عمومی برای تحقق منافع فردی و گروهی خاص است و سوم که دلیلی در اقلیت بود؛ حتی به فرض اینکه فیلترینگ در راستای خیر عمومی باشد نمی‌توان حقوق فردی را بواسطه این خیر عمومی محدود کرد. اما در این راستا استثنائی در مورد کودکان وجود داشت. در مورد فیلترینگ و ایجاد محدودیت برای گروه سنی کودکان این محدودیت مورد پذیرش و در راستای تحقق خیر عمومی جامعه تلقی می‌گردد.

نتیجه‌گیری

شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان بخش مهمی از زندگی انسان‌ها دارای اهمیت بسیار فراوانی هستند و هرگونه تصمیمی در این حوزه در صورتی که مولفه‌های سیاستگذاری اخلاقی در آن رعایت گردد بهتر مورد پذیرش واقع می‌شود. در این پژوهش با بررسی گفتمان موافقین فیلترینگ در کشور که عموماً مسئولین عالی رتبه کشور و ائمه جمعه و نخبگان فرهنگی کشور بودند، ۶ معیار اصلی در موضوع فیلترینگ شامل ادله اعتقادی، امنیت اخلاقی و عفت عمومی، امنیت نظام، امنیت جامعه، امنیت اقتصادی و نظم و قانونمندی احصا گردید. با توجه به این معیارها تعداد ۲۵ مصاحبه عمیق با دانشجویان انجام شد.

مطابق این پژوهش اغلب ادله موافقین فیلترینگ عموماً در سطح متوسط توجه عمومی قرار می‌گیرند و برخی معیارها چون امنیت نظام نیز در جرگه ادله ضعیف قرار گرفتند. همچنین از منظر خیر عمومی، فیلترینگ در راستای خیر عمومی تلقی نشد و حتی به نوعی سوء استفاده از خیر عمومی عنوان گردید. اکثریت قریب به اتفاق مخاطبین پژوهش، فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی بصورت گسترده و کلی را بر اساس معیارهایی چون نقض حقوق فردی، عدم اقناع‌سازی کافی، عبث و بیهوده بودن، زمینه‌سازی تخلف و تبعیض، غیر منصفانه بودن، ضعف شفافیت و صداقت، زمینه‌ساز رانت بودن و غیر اخلاقی می‌دانستند.

پیشنهادات کاربردی

در نهایت بر مبنای داده‌های دریافتی، پیشنهادهایی برای مسئولین و سیاستگذاران حوزه فضای رسانه‌ای کشور به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱ آموزش و فرهنگ‌سازی برای حضور کاربران در فضای مجازی از طریق تعریف دروسی برای مهارت‌آموزی و آشنایی با زندگی و سواد دیجیتال و فضای مجازی در دوره تحصیلات ابتدایی و متوسطه با استفاده از اساتید مجرب و کارآموده.

۲ برنامه‌های آموزشی موثر و تبیینی در مواجهه با محتواهای متعارض با مبانی اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی کشور و استفاده از فرصت ایجاد شده از طریق فضای مجازی.

۳ استفاده از فیلترینگ محدود از طریق امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری توسط خود خانواده‌ها.

۴ استفاده از فیلترینگ هوشمند با استفاده از تکنولوژی‌های مبتنی بر هوش مصنوعی جهت ایجاد محدودیت موردی و پرهیز از فیلترینگ کامل.

۵ لزوم تغییر نگرش در حکمرانی فضای مجازی و پرهیز از نگرشی که لزوم کنترل همه‌جانبه شهروندان را راهکاری مناسب برای ثبات نظام سیاسی می‌داند.

۶ احترام به حقوق فردی مردم و آزادی بیان و نقد منصفانه و اجتناب از قانون‌شکنی و مستثنی دانستن خود از قوانین موضوعه.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mehdi Azizi

<https://orcid.org/0009000445370870>

Ali Abedi Renani

<https://orcid.org/0000000321545600>

Ali Ismaili Ardakani

<https://orcid.org/0000000180327609>

منابع

- اسدی، عباس و بابازاده مقدم، حامد، (۱۳۹۶)، «اصول پالایش (فیلترینگ) پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی»، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال سوم، شماره ۹.
- بیات، جلیل، (۱۳۹۸)، «تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر دگرگونی ماهیت گروه‌های تروریستی با تأکید بر داعش والقاعده»، فصلنامه آفاق امنیت، سال دوازدهم، شماره ۴۴.
- پالم، مایکل، (۱۳۸۸)، مسائل اخلاق، ترجمه علیرضا آل بویه، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- جعفری نیا، سعید و همکاران، (۱۳۹۶)، «رابطه ارزش‌های اخلاقی و بروز رفتارهای اخلاقی و شهروندی»، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال چهاردهم، شماره ۳، صص ۱۳۳ تا ۱۳۶.
- حقیقت، سیدصادق، (۱۳۹۹)، «نقد موج‌های جماعت‌گرایی به لیبرالیسم»، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۳ (پیاپی ۶۱)، صص ۷۱ تا ۹۴.
- رحمتی، حسینعلی و شهریار، حمید، (۱۳۹۶)، «بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوی در فضای مجازی»، پژوهشنامه اخلاق و حیانی، سال پنجم، شماره ۲، (پیاپی ۱۲)، صص ۱۴۵ تا ۱۶۸.
- رحمتی، حسینعلی و شهریار، حمید، (۱۳۹۶)، «فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی»، پژوهشنامه اخلاق، سال دهم، شماره ۳۷، صص ۷ تا ۲۲.
- سعد، علی، (۱۳۹۴)، «درآمدی بر سیاست‌های فیلترینگ سایت‌های اینترنتی»، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال اول، شماره ۲، صص ۱۴۱ تا ۱۶۵.
- ضیایی پرور، حمید، (۱۳۹۲)، «پیشینه، پیدایش و چشم‌انداز رسانه‌های اجتماعی»، در حسین بهرامیان جهرمی، رسانه‌های اجتماعی ابعاد و ظرفیت‌ها، چاپ اول، تهران: انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- عابدی رنالی، علی، (۱۴۰۱)، اخلاق و سیاست، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- فرانکنا، ویلیام کی، (۱۳۸۳)، فلسفه اخلاق، ترجمه هادی صادقی، قم: کتاب طه.
- کاپلستون، فردریک، (۱۳۶۸)، تاریخ فلسفه، ج ۱، ترجمه سید جلال الدین مجتوبی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- مومنی راد، اکبر و همکاران، (۱۳۹۲)، «تحلیل محتوای کیفی در آئین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج»، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، شماره ۱۴، سال چهارم، زمستان ۹۲، صص ۱۸۷ تا ۲۲۲.
- نصر، احمدرضا و کریمی، صدیقه، (۱۳۹۴)، «روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه»، فصلنامه پژوهش، سال چهارم، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۷۱ تا ۹۴.
- نصراللهی، محمدصادق، (۱۳۹۸)، «صورتبندی مسائل شیوه پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در ایران»، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، سال نهم، شماره ۲، صص ۲۶۹ تا ۳۰۱.
- وارنوک، مری، (۱۳۸۰)، فلسفه اخلاق در قرن بیستم، ترجمه ابوالقاسم فنایی، قم: بوستان کتاب.

سایت

- خیرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، مسئول فیلترینگ کیست؟ تاریخ دسترسی ۲۰ آذر ۱۳۹۵.
<https://www.isna.ir/news/95092011366>.

References

- Creswell, JW, (1998), *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Traditions*. Thousand, Oaks: Sage Publications, CA.
- MacIntyre, A, (1981), *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 3rd edition. University of Notre Dame Press.
- Rawls, J, (1971), *A Theory of Justice*, New York: Oxford University Press.
- Rawls, J, (2005), *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press.
- Rawls, J, (1999), *The Idea of Public Reason Revisited in Collected Papers*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Rawls, J, (2001), *Justice as Fairness: a Restatement*, Cambridge: Massachusetts, Harvard University Press.
- Segura Vides, M. J, (2018), Contemporary Threats to Human Rights in the Online Public Sphere, The Case of Facebook (Doctoral Dissertation).
- Rand, A. & Branden, N, (1966), *Capitalism: The Unknown Ideal*, New York: Penguin Books.
- Etzioni, Amitai, (2009), “The Common Good and Right”, *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 10, No. 1 (Winter/Spring 2009), pp. 113119.
- Etzioni, Amitai, (2015), *Common Good, The Encyclopedia of Political Thought*, First Edition, Edited by Michael T. Gibbons. © 2015 John Wiley & Sons, Ltd: Wiley Blackwell, DOI: 10.1002/9781118474396.wbept0178.
- Rawls, J, (1999), Rawls’s Political Liberalism”, *The Journal of Philosophy*, Vol. 92, No. 3, pp. 109131.
- Rosa, H, (2022), “Social Media Filters and Resonances: Democracy and the Contemporary Public Sphere”, *Theory, Culture & Society*, Vol. 39, No.4. pp. 1735.
- Staab, P., Thiel, T, (2022), “Social Media and the Digital Structural Transformation of the Public Sphere”, *Theory, Culture & Society*, 39(4), 129143, <https://doi.org/10.1177/02632764221103527>.
- Vallier, k, (2011), “Against Public Reason Liberalism’s Accessibility”, *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 8, No. 3, 366–389.
- Vallier, K(, 2018), “Public Justification”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <[https:// plato.stanford.edu/ archives/win2022/entries/justificationpublic/](https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/justificationpublic/)>.

In Persian

- Abedi Renani, Ali, (1401), *Ethics and Politics*, Tehran: Allameh Tabataba'i University Press.
- Asadi, Abbas & Babazadeh Moghadam, Hamid, (2016), "Principles of Internet Information Database Filtering ", *Modern Media Studies Quarterly*, Third Year, No. 9, pp. 163194.
- Bayat, Jalil, (2018), "The Influence of Social Media on the Transformation of the Nature of Terrorist Groups such as ISIS and Qaeda", *Afaq Security Amneath Magazine*, Year 12, No. 44, pp: 125145.
- Copleston, Frederick, (1989), *History of Philosophy*, Vol. 1, Translated by Seyed Jalaluddin Mojtaboi, Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Frankena, William K, (2004), *Moral Philosophy*, Translated by Hadi Sadeghi, Qom: Kitab Taha.
- Haqit, Syedsadeq, (2019), "Criticism of Waves of Collectivism to Liberalism", *Journal of Political and International Approaches*, Vol. 11, No. 3 (61 Consecutive), pp. 71 94.
- Jafarnia, Saeed et al., (2016), "Ethical Values and Current Ethical Behaviors and Citizenship", *Journal of Ethics in Science and Technology*, Year 14, No. 3, pp:133136.
- Malekian, Mustafa, (2014), *Analyzing the Ethical System of Mystical Virtueism*, Special Issue of the 4th Conference on Molana's Ethical System, Soroush Molana Institute, 2014.
- Momeni Rad, Akbar et al., (2012), "Qualitative Content Analysis in Research: Nature, Stages and Validity of Results", *Educational Measurement Quarterly*, No. 14, Year 4, pp. 187222.

- Nasr, Ahmadreza & Karimi, Sadiqeh, (2014), "Interview Data Analysis Methods", *Research Quarterly*, Year 4, Issue 1, pp. 7194.
- Nasrallahi, Mohammad Sadegh, (2018), "Formulation of the Problems of Filtering of Virtual Space in Iran", *Journal of Interdisciplinary Studies in Media and Culture*, 9th Fall and Winter 2018, No. 2, pp. 269 to 301.
- Palmer, Michael, (2009), *Moral Issues*, Translated by: Alireza Al Boyeh, Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books of Universities (Samt).
- Rahmati, Hossein Ali & Shahriari, Hamid, (2016), "Ethical Requirements of Content Filtering and Refining in Cyber Space", *Vahiani Ethics Research*, Fifth Year, Second Consecutive, No. 12, pp. 145168.
- Rahmati, Hossein Ali & Shahriari, Hamid, (2016), "Filtering and the Difficulty of Ethical Conflict", *Ethical Research Journal*, 10th Year, No. 37, pp. 722.
- Saad, Ali, (2014), "Introduction to Filtering Policies of Internet Sites", *New Media Studies Quarterly*, Year 1, No. 2, pp. 141165.
- Warnock, Mary, (2010), *Moral Philosophy in the 20th Century*, Translated by Abolghasem Fanai, Qom: Bostan Kitab.
- Ziyaipar, Hamid, (2012), *Background Palmer, Michael, Moral Issues*, Translated by Alireza Al Boyeh, Tehran: *Organization Background and Perspective of Social Measurements*, in: Hossein, Bahramian Jahormi, *Media Facilities and Social Facilities*, Tehran: Science and Technology Website Publications.

Site

- Iran Students News Agency (ISNA), Who is Responsible for Filtering?, Access Date 20 December, 2015, <https://www.isna.ir/news/95092011366>.

استناد به این مقاله: عزیزی، مهدی، عابدی رنانی، علی، اسمعیلی اردکانی، علی، (۱۴۰۳)، «توجه‌پذیری اخلاقی فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی در ایران»، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۳(۵۰)، ۴۹-۸۶

DOI: 10.22054/QPSS.2024.75941.3313

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License